

О. Ю. Івченкова,

кандидат економічних наук,

К. М. Крикуненко,

ДВНЗ «Донбаська державна машинобудівна академія», м. Краматорськ

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Підприємництво є невід'ємною складовою національної економіки, а отже і її конкурентоспроможності. Тому необхідно невідкладно вдосконалювати цю сферу економічного життя. Тема інновацій в українському підприємстві є надзвичайно актуальною, адже Україна стоїть на порозі якісних змін та виходу на новий рівень розвитку. Інноваційна спрямованість підприємницької діяльності забезпечує суб'єктам господарювання конкурентні переваги, слугує зміцненню їх ринкових позицій, а отже, сприяє економічному піднесенню тих держав, що підтримують розвиток інноваційного підприємництва у своїй країні. Сучасний розвиток визначається передусім моделлю інноваційного розвитку та підвищенням конкурентоспроможності національної економічної системи. У реалізації таких цілей чільне місце належить інноваційному підприємству. Перехід до ринкових відносин, процеси реформування економіки в Україні свідчать, що в численних програмах перетворень не виправдано мало місця займають питання використання інновацій як засобу і стимулу підприємництва. Неспроможність суспільства забезпечити інтенсивний розвиток новітніх технологій, наукових та організаційно-управлінських розробок зумовлює низьку ефективність реформ, відторгнення від економіки науково-технічної активності населення. Світовий досвід засвідчує, що у промислово розвинутих країнах нині інтелектуальне виробництво забезпечує понад 60% реального збільшення продукції, а в перспективі забезпечуватиме до 90% [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий науковий внесок щодо проблем інноваційного підприємництва зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені: М.Ф. Бабієнко, М.Ф. Бойко, С.В. Васильчак, О.Д. Витвицька, І.Ю. Гришова, О.І. Дацій, М.Я. Дем'яненко, О.В. Лях, В.І. Ляшенко, Т.Д. Іщенко, С.М. Колач, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, П.М. Музика, О.В. Мазуренко, П.Т. Саблук, О.Б. Садура, М.П. Хоменко, О.Г. Шпикуляк, О.А. Гавриш, Ю.В. Карпченко, А. Ліманські, В.Л. Ключня, А.І. Бутенко та інші.

Метою статті є дослідження сутності інноваційного підприємництва, визначення його як елемента організаційно-економічної системи та встановлення напрямів подальшого стратегічного розвитку економіки України в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія розвитку економіки в розвинутих країнах

показує, що саме підприємницька діяльність є рушійною силою сучасної ринкової економіки. Проте, для того, щоб підприємства виходили на ринок з новими ідеями, новими товарами й послугами, потрібний інноваційний підхід. Підприємництво й інновації – це два основні чинники, що забезпечують економічне зростання в умовах сучасної глобалізаційної системи. Окрім інноваційних технологій, технологічних проривів, таких як Інтернет або інформаційні технології, створення нових матеріалів чи біотехнологій, вводяться нові методи розвитку ринку й організації праці. Підприємництво – це перший крок, а інноваційний процес – це метод роботи сучасної економіки. Не всяке підприємство є інноваційним, а лише те, яке дозволяє перетворити підприємницький дохід у результаті створення виробництва, використання чи дифузії інноваційного продукту. До суб'єктів інноваційного підприємництва належать підприємства й організації, що здійснюють інноваційну діяльність. Інноваційне підприємство слід розглядати як підприємство, що: здійснює комплексне новаторство; здійснює науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, та / або здійснює закупівлі нових продуктів та / або технологій; на систематичній основі впроваджує нові науково-технічні рішення у новий чи удосконалений продукт, та / або технологічний процес, та / або організацію діяльності; має високий рівень фінансування інноваційної діяльності; володіє правами інтелектуальної власності; розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти, обсяг випуску яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу виробництва. У цілому успішний світовий досвід формування ефективної інноваційної політики розвитку підприємства характеризується такими рисами:

– відмовою від традиційної лінійної моделі, орієнтованої на пропозицію в ланцюжку «наукові дослідження – трансфер знань і технологій підприємцям – інновація», і переходом до нелінійної моделі, яка передбачає складну системну взаємозалежність зазначених елементів і орієнтацію інновацій на попит (як національний, так і глобальний);

– сприянням бізнесу, який виступає системним інтегратором науково-технічних та інвестиційних рішень, у процесі реалізації великих інноваційних проектів і, відповідно, підвищенням якості інститутів (норми, правила і закони), що забезпечують зацікавленість в інноваціях;

– урахуванням національних особливостей економічного і соціально-політичного історичного розвитку країни, формують НІС, структура якої постійно трансформується відповідно до нових потреб і можливостей.

Актуальність питань стратегічного розвитку національної економіки на основі інноваційного підприємництва за останні роки є незаперечною ознакою якісно нового рівня управління промисловими підприємствами. Інноваційний тип стратегій довгострокового розвитку на сучасному етапі вийшов за рамки суто теоретичних наукових концепцій і постає головною рушійною силою досягнення конкурентних переваг як на національному, так і на світовому промислових ринках. В умовах посилення інтеграційних процесів та зростання загроз зовнішнього і внутрішнього ринків формування дієвої стратегії інноваційного розвитку виступає ефективним інструментом довгострокової орієнтації промислових підприємств в ринкових умовах та досягнення конкурентних переваг. Невід'ємною частиною покращення кінцевих результативних показників діяльності суб'єктів господарювання, що постає стратегічним орієнтиром у сучасних реаліях економічного простору є забезпечення сприятливого рівня їх фінансової безпеки. Також необхідно наголосити на збільшенні фінансового потенціалу, що створює передумови для практичного впровадження інновацій і реалізації інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання та є однією з ключових цілей стратегії інноваційного розвитку. Наявність стратегії інноваційного розвитку та результативного механізму її реалізації з часом постає провідним елементом, який забезпечує зростання рів-

ня конкурентоспроможності і зміцнення позицій суб'єкта господарювання в різних спектрах економічного середовища [2].

Стратегією розвитку національної економіки України на період до 2020 року визначено стратегічні орієнтири, пріоритетні напрями і механізм розвитку вітчизняної промисловості [3]. Вибір конкретної стратегії інноваційних перетворень визначається впливом сукупності факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, пріоритетними напрямами державної політики економічного зростання, фактичним станом розвитку науково-технічного і кадрового потенціалу в економіці країни [2]. Наукові дослідження теоретичних і методологічних аспектів стратегій розвитку інноваційного підприємництва у вітчизняній та зарубіжній практиці дозволили виділити головні складові стратегії розвитку інноваційного підприємництва в промисловості:

- цілі і основні завдання системи інноваційних перетворень;
- інноваційна політика розвитку провідних галузей промисловості;
- пріоритетні напрями забезпечення реалізації інноваційної політики;
- структурні зміни в сфері інституціонального управління;
- наявний ресурсний, фінансовий і виробничий потенціал;
- реалізація інноваційного потенціалу.

Інноваційне підприємництво в промисловості є елементом загальної організаційно-економічної системи, яка за умови адекватної побудови та використання сприяє інноваційному процесу через виконання наступних функцій (рис. 1).

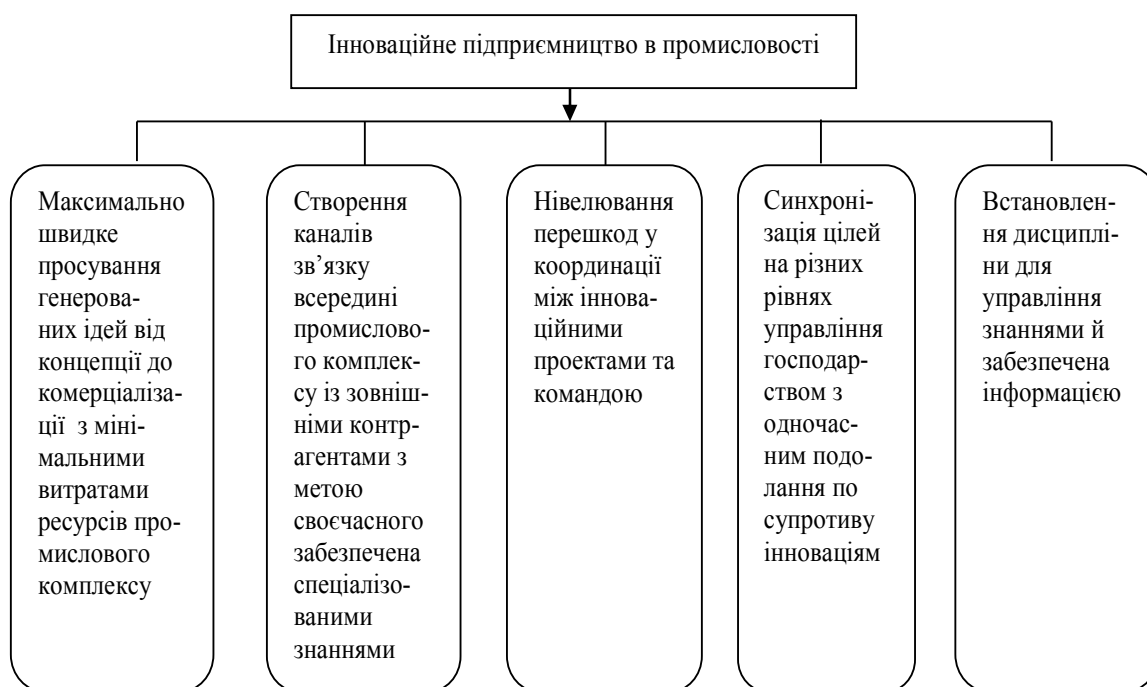

Рис. 1. Інноваційне підприємництво в промисловості як елемент загальної організаційно-економічної системи

Для становлення та успішного розвитку технологічного підприємництва необхідна певна низка передумов, які б забезпечували процес формування та використання нових знань як ресурсу економічного та соціального прогресу, а саме: наявність ефективної інноваційної системи, що об'єднує в єдиний комплекс освіту, науку та бізнес, тобто системи формування та передачі знань від зародження до втілення в нових технологіях і продукції, що має інноваційний характер; загальноекономічне середовище, що сприяє вільному руху знань, впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій та розвитку підприємництва; досконала науково-технічна інфраструктура, тобто мережа дослідних і «мозкових» центрів, університетів, приватних фірм та організацій, що займаються створенням нових знань, їх запозиченням ззовні і пристосуванням до місцевих потреб [4]. На міжнародному рівні широко використовується інтегральна оцінка стану розвитку інноваційної системи. Україна представлена у кількох міжнародних рейтингах, які оцінюють інноваційний потенціал, технологічну та інноваційну конкурентоспроможність. Найбільш авторитетними є Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), Індекс людського розвитку (Human Development Index), Глобальний індекс талантів та Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів. За даними звіту Світового економічного форуму «The Global Competitiveness Report 2016–2017», Україна опустилася на 6 позиції у рейтингу глобальної конкурентоспроможності і посіла 85 місце серед 138 досліджуваних країн. Автори рейтингу відзначають, що Україна, як і раніше, займає досить високі позиції за показниками: ємність ринку (47 місце), охорона здоров'я, початкова освіта (54), хоча позиції в рейтингу за цими показниками порівняно з минулим роком погіршилися. Найвищий рейтинг Україна має за показником «вища, середня і професійна освіта» – 33 місце. Позиція України погіршилася за 7-ма з 12-ти критеріїв: ефективність товарних ринків – 108 місце (проти 106 місця у 2015 році); розвиток фінансового ринку – 130 (121); рівень розвитку бізнесу – 98 (91); інфраструктура – 75 (69); охорона здоров'я та початкова освіта – 54 (45); ефективність ринку праці – 73 (56); ємність ринку – 47 (45) [3].

Основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою. Однак порівняно з 2016 роком цей показник зменшився за рахунок скорочення державних витрат на освіту (18 місце у 2016 році, 22 місце – у 2017 році) та науку. За індексом «людський капітал» у 2017 році Україна посіла 41 позицію проти 40 у 2016 році. Фактором, який стримує інноваційний розвиток є низький рівень R&D витрат (54 місце), що обумовлює пошук інших джерел фінансування та міграцію науковців за межі України. Індекс людського роз-

витку – це комбінований показник, що характеризує розвиток людського потенціалу в країнах і регіонах світу і щорічно розраховується експертами Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) спільно з групою незалежних міжнародних експертів. Індекс людського розвитку (ІЛР) вимірює досягнення країни з точки зору стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян. У 2016 році Україна втратила кілька позицій у рейтингу і тепер її місце – одне з найнижчих серед країн регіону та Європи і відповідає 84-й позиції в загальному рейтингу. Позитивним є те, що Україна залишається серед країн з високим рівнем людського розвитку і поліпшила деякі показники, наприклад, тривалість часу навчання. Протягом 1990-2015 років очікувана тривалість життя при народженні зросла на 1,3 року, очікувана тривалість навчання – на 2,9 року, середня кількість років навчання – на 2,2 року, але валовий національний дохід (ВНД) на душу населення впав на 31,9%. Отже, поки країни з подібними умовами та проблемами, які має Україна, поступово рухаються вперед та підвищують свій ВНД, потенціал людського розвитку в Україні використовується недостатньо, а розрив з іншими країнами зберігається [5].

За глобальним рейтингом інновацій Bloomberg, Південна Корея, Швеція, Німеччина, Швейцарія і Фінляндія ввійшли у п'ятірку лідерів серед інноваційних економік світу. Україна у даному рейтингу посіла 42-ге місце: на 50-му місці – за показником продуктивності, 47-му – за доданою вартістю товарів, 44-му – за чисельністю дослідників та часткою обсягу фінансування наукових досліджень і розробок у ВВП, 34-му – за фактором присутності високотехнологічних компаній, на 27-му місці – за кількістю зареєстрованих патентів [3]. Як показує зарубіжний досвід, «основними ініціаторами технологічних інновацій стають представники малого бізнесу. Саме малі підприємства забезпечують більшу частину нововведень інноваційно розвинених країн, пришвидшуючи тим самим темпи економічного зростання» [5, с. 569].

Отже, інноваційне підприємництво є дієвою формою публічно-приватного партнерства, для активізації якої доцільно здійснити такі першочергові заходи, як: створення умов для скорочення витрат малих підприємств з впровадження нової продукції для підвищення рівня конкурентоспроможності; забезпечення доступу малих інноваційних підприємств до різних джерел фінансування; формування системи підготовки фахівців для інноваційної сфери, яка у подальшому має бути поступово інтегрована в міжнародну систему; створення об'єктів інноваційної інфраструктури.

Разом з тим аналіз статистичних даних свідчить про існуючі негативні тенденції розвитку інноваційного підприємництва в Україні порівняно з європейськими країнами. Так, за даними Євростату, питома вага витрат на виконання наукових та науково-тех-

нічних робіт у ВВП України найнижча, ніж у країнах ЄС. Значення цього показника в Україні зменшилося за 2005–2015 рр. на 0,37%, тоді як у країнах ЄС у середньому збільшилося на 0,23% у результаті

зростання в Чехії – на 0,67, Естонії – на 0,57, Угорщині – на 0,48, Німеччині – на 0,44, Польщі – на 0,42, Литві – на 0,29, Латвії – на 0,15, Іспанії – на 0,12% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка питомої ваги витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП, %

Країни	Роки						
	2005	2008	2009	2011	2013	2014	2015
ЄС-28*	1,82	1,92	2,01	1,97	2,03	2,03	2,05
Естонія	0,94	1,29	1,42	2,31	1,71	1,44	1,51
Іспанія	1,12	1,35	1,38	1,33	1,26	1,23	1,24
Латвія	0,56	0,61	0,46	0,70	0,61	0,69	0,71
Литва	0,75	0,80	0,84	0,90	0,95	1,01	1,04
Німеччина	2,48	2,68	2,82	2,79	2,83	2,87	2,92
Польща	0,57	0,61	0,68	0,75	0,87	0,94	0,99
Угорщина	0,95	1,00	1,15	1,20	1,40	1,37	1,43
Чехія	1,41	1,47	1,53	1,56	1,91	2,00	2,08
Україна	0,99	0,84	0,86	0,74	0,70	0,65	0,62

* До 1 липня 2013 року. – ЄС-27.

Складено за даними: [6, с. 188; 7, с. 132].

Узагальнюючи досвід розвинених країн світу, можна констатувати, що в умовах глобальної конкуренції на світовому ринку виграє не тільки той, хто має перспективні наукові доробки, а й хто володіє найбільш ефективним механізмом інноваційної діяльності і розвиває ефективну інноваційну систему (перш за все – розвинену інфраструктуру). Державна політика, яка реалізує стратегію інноваційного розвитку, повинна бути системною, комплексною і послідовною. Це означає реалістичність висунутих цілей, їх відповідність економічним та ресурсним можливостям, рівню зрілості інноваційного комплексу країни, адекватність потреби розвитку виробництва і суспільства. У той же час світова практика останніх десятиліть показує, що успіх у вирішенні інноваційних завдань можливий тільки при забезпеченні гнучкості, мобільності і оперативності функціонування інноваційного механізму, у якому органічно взаємодіють як державні, так і приватні організації. Структурні зрушення у світовій індустрії визначають зміни галузевої структури переробної промисловості високорозвинутих країн, однак і у деяких країнах, що розвиваються, відбулися помітні зміни. Склалася стала світова тенденція випереджального зростання у структурі переробної промисловості наукоємних галузей, які виробляють продукцію, що є конкурентоспроможною на ринку. Основу цих тенденцій складає зростання витрат на наукові дослідження.

Розвинуті країни підтримують фінансування науки на рівні 2,0–4,0% (рис. 2). Останніми роками стрімко зростає наукоємність ВВП азіатських країн. Південна Корея підвищила цей показник з 2,3% у 1996 році до 4,3% у 2014 році, а Китай – з 0,6 до 2,1%. Це свідчить про існуючі в країнах стратегії

розвитку, що спрямовані на зростання конкурентоспроможності на основі економіки знань.

Таким чином, становлення концепції інноваційного підприємництва відбувається з огляду на пріоритети та специфіку середовища ділової активності національної економіки. Тому, в контексті становлення концепції інноваційного підприємництва в Україні варто звернути увагу на такі аспекти:

– для держави: формування загальнодержавної стратегії розвитку бізнесу, де особлива увага буде звернута на соціальну орієнтованість інноваційної діяльності;

– для суспільства: зміна концепції сприйняття інновацій та соціально-орієнтованої активності;

– для бізнесу: посилення кооперації бізнесу з наукою відповідно до пріоритетів держави та вигод суспільства;

– для науки: посилення практичної спрямованості наукових досліджень.

Висновки. Виходячи з загальних принципів розвитку інноваційного підприємництва, основними принципами інноваційної політики в промисловості мають бути: пріоритетність інноваційних перетворень галузі; підвищення рівня інтенсивності інноваційного розвитку; збереження, нарощування й активізація інноваційного потенціалу галузі; конвергенція науки, виробництва і маркетингу інноваційних продуктів; державні підтримка та формування ефективного механізму підтримки розвитку інноваційного підприємництва в промисловості; комерційний характер інноваційних розробок; активізація міжнародного науково-технологічного співробітництва; екологічність та безпечність продуктів харчування; узгодження інтересів всіх суб'єктів економічних відносин в промисловості; безперервний поточковий характер здійснення.

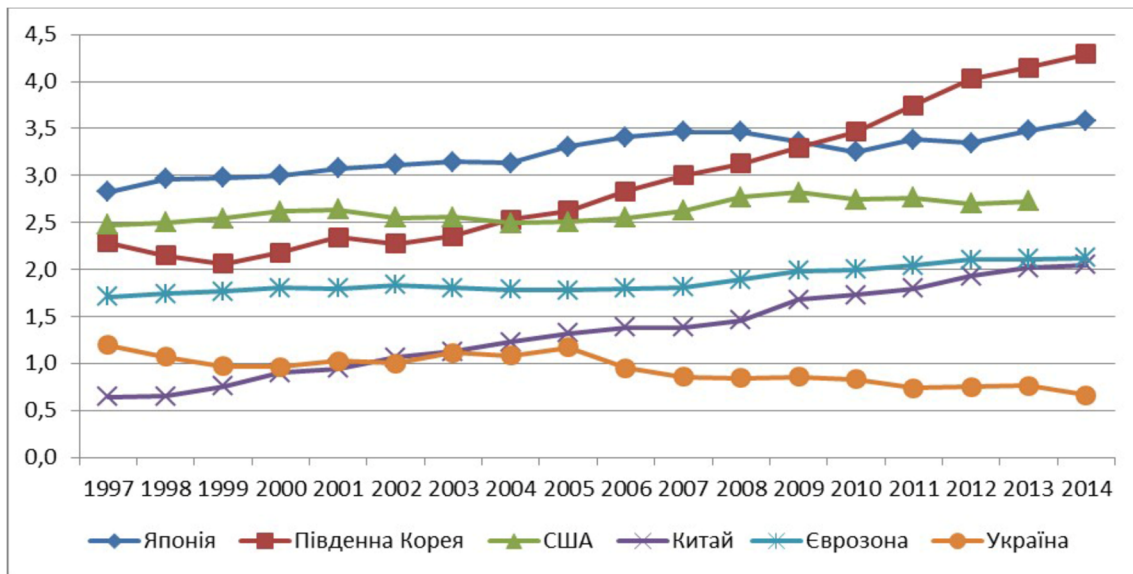

Рис. 2. Динаміка витрат на наукові дослідження та розробки по окремих країнах світу, у % до ВВП [8]

Комплексний характер державного регулювання інноваційного підприємництва має включати концептуально-законодавчий, інституціонально-організаційний та фінансово-кредитний напрями. Розроблення цілісної повномасштабної концепції державної політики розвитку інноваційного підприємництва повинно спиратися на створення принципово нової законодавчої бази, її спрямуванням у майбутньому буде зняття перепон для розвитку інноваційної діяльності, стимулювання попиту на фундаментальні та прикладні науково-технічні розробки з боку промислових підприємств.

Література

1. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2016 році: аналітична довідка / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша, О.Ф. Паладченко та ін.; за заг. ред. Писаренко Т.В. Київ: УкрІНТЕІ, 2017. 132 с. 2. **Крюкова І.О., Непочатенко В.О.** Стратегія інноваційного розвитку пріоритетних галузей аграрного виробництва. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 4 (9). С. 133-141. 3. **Опубликован** глобальний рейтинг інновацій: Україна на 42-м месте. URL: <https://delo.ua/world/>. 4. **Бутенко А.І., Уманець Т.В., Гриневич Л.В.** Методологічні основи дослідження інноваційного потенціалу технологічного підприємництва в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 2 (48). С. 177-186. 5. **Мельник О.С.** Стан і проблеми розвитку інноваційного підприємництва й науково-технічної діяльності: параграф 4.2.1 // *Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми* / О. М. Алімов, О. І. Амоша та ін.; за заг. ред. В.І. Ляшенка; НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Класичний приватний ун-т. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2014. 798 с. 6. **Наукова** та інноваційна діяльність в Україні у 2007 році: стат. зб. Київ: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2008. 362 с. 7. **Наукова** та інноваційна діяльність в Україні в 2015 році: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 258 с. 8. **Research and development expenditure (% of GDP)** // Databank.worldbank.org. 2016. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?view=chart>. 9. **Павленко І.А.** Інноваційне підприємство в трансформаційній економіці України: монографія. Київ: КНЕУ, 2007. 248 с. 10. **Інноваційна Україна 2020** : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. Київ, 2015. 336 с. 11. Гавриш О.А., Бояринова К.О. Диференціація промислових підприємств як інноваційно функціонуючих виробничо-економічних систем. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 417–424. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukri_2015_12_61. 12. **Лях О.В., Ляшенко В.І., Кузьменко Н.В.** Концепція інституційної підтримки інклюзивного підприємництва на регіональному рівні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2 (52). С. 212-232. 13. **Крючко Л.С.** Інноваційний тип розвитку в умовах економічної глобалізації. *Ефективна економіка*. 2010. № 4. 14. **Про інноваційну діяльність**: Закон України від 4 липня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. 15. **Волобуєв Г.С.** Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 213-217. 16. **The Global Competitiveness Report 2016-2017**. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR_2016-2017/05FullReport/ / TheGlobalCompetitiveness Report 2016-2017_FINAL.pdf (дата звернення: 01.03.2018). 17. **The Global Innovation Index 2017**. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report> (дата звернення: 01.03.2018).

Івченкова О. Ю., Крикуненко К. М. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку економіки України

Досліджено сутність інноваційного підприємництва як елемента організаційно-економічної системи та встановлено напрями подальшого стратегічного розвитку економіки України в цілому. Узагальнено досвід розвинених країн світу, який характеризується впровадженням ефективного механізму інноваційної діяльності в умовах глобалізації й визначено, що основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою. Запропоновано принципи інноваційної політики в промисловості України, основними з яких є пріоритетність інноваційних перетворень галузі; підвищення рівня інтенсивності інноваційного розвитку; збереження, нарощування й активізація інноваційного потенціалу галузі.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, стратегічний розвиток, конкурентоспроможність, економічний потенціал, інновації, людський капітал.

Івченкова Е. Ю., Крикуненко Е. Н. Инновационное предпринимательство как составляющая стратегии развития экономики Украины

Исследована сущность инновационного предпринимательства как элемента организационно-экономической системы и установлены направления дальнейшего стратегического развития экономики Украины в целом. Обобщен опыт развитых стран мира, который характеризуется внедрением эффективного механизма инновационной деятельности в условиях глобализации и определено, что основой украинской инновационной конкурентоспособно-

сти является человеческий капитал. Его эффективная реализация и является главным конкурентным преимуществом. Предложены принципы инновационной политики в промышленности Украины, основными из которых являются приоритетность инновационных преобразований отрасли; повышение уровня интенсивности инновационного развития; сохранение, наращивание и активизация инновационного потенциала отрасли.

Ключевые слова: инновационное предпринимательство, стратегическое развитие, конкурентоспособность, экономический потенциал, инновации, человеческий капитал.

Ivchenkova E., Krikunenko E. Innovative entrepreneurship as a component of the strategy for the development of the economy of Ukraine

The essence of innovative entrepreneurship as an element of the organizational and economic system was studied and directions for further strategic development of the Ukrainian economy as a whole were established. The experience of the developed countries of the world is summarized, which is characterized by the introduction of an effective mechanism of innovation activity in the context of globalization and it is determined that human capital is the basis of the Ukrainian innovative competitiveness. Its effective implementation is the main competitive advantage. It proposes the principles of innovation policy in the industry of Ukraine, the main of which are the priority of innovative transformations in the industry, increasing the level of innovative development, preserving, building up and activating the innovative potential of the industry.

Keywords: innovative entrepreneurship, strategic development, competitiveness, economic potential, innovation, human capital.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2018

Прийнято до друку 11.09.2018